

(XI)
N Ě K T E R É
R E Á L I E
..
K A L E N D Á Ř

V PŘEDISLÁMSKÉ ARÁBII NEBYL ČAS MĚ-
řen jednotně. Pevládalo zřejmě lunisolární pojetí roku, podobné ži-
dovskému. Měsíce, z nichž některé platily za posvátné, se určovaly
podle lunárních fází. Přidával se k nim ještě další, třináctý, aby se délka
roku srovnala s rokem slunečním. Muhammad kladl důraz na lunární
měření času (10:5) a krátce před smrtí zakázal „vsunutý měsíc“
(9:36–37). Rok islámského kalendáře byl tak pojat jako čistě lunární
a zhruba o jedenáct dní kratší proti slunečnímu. 33 lunárních let od-
povídá 32 letům slunečním.

Jména měsíců, převzatá s několika změnami ze staroarabských, zní:
*muharram, safar, rabi^c al-awwal, rabi^c ath-thání, džumádá-l-úlá, džu-
mádá-l-áchira, radžab, ša^cbán, ramadán, šawwál, dhú-l-qa^cda, dhú-l-
-hidždža*. Muharram a další liché měsíce mají po 30 dnech, sudé po 29.
Celkově rok trvá 354 dní. Aby se cyklus srovnal s astronomickým lu-
nárním rokem, jsou některá léta (celkem 11 z každých 30) přestupná;
přidává se v nich jeden den k měsíci dhú-l-hidždža. Počátek dne se
tradičním způsobem počítá od západu slunce.

Islámský letopočet, jak byl zaveden za chalífy Umara, začíná dnem
1. muharramu roku Muhammadovy hidžry. Výchozí den letopočtu hidž-
ry (latinsky se někdy značí AH – anno hegirae) připadá na čtvrtek
/pátek 15./16. července 622 juliánského kalendáře. Pro praktické pře-

vádění dat mezi islámským a křesťanským kalendářním systémem byly
sestaveny převáděcí tabulky: Wüstenfeld-Mahler: *Vergleichungstabel-
len der muhammedanischen und christlichen Zeitrechnung*. Leipzig,
1926. U nás jsou širší dostupnější zhuštěné tabulky připojené ke slovní-
ku Ch. K. Baranov: *Arabsko-russkij slovar'*, Moskva, větší počet
vydání.

V moderní době se ve všech islámských zemích používá i světového
gregoriánského kalendáře souběžně s islámským, podle něhož se určují
náboženské svátky. Proto je důležité islámský kalendář sledovat vzhle-
dem k významu, který některé svátky a období (např. ramadán) mají
i v mezinárodních politických a hospodářských vztazích. Rok 1410 AH
začal 3. 8. 1989 a ramadán 27. 3. 1990. Do posledního roku druhého mi-
lénia křesťanské éry muslimský svět vstupoval v posledním týdnu rama-
dánu 1420. 1. leden 2002 připadl na 17. šawwál 1422 a ramadán trval
od 6. 11. do 5. 12. 2002.

V Íránu, kde se tradičně slaví jako velký všenárodní svátek sluneční
Nový rok (*nourúz*) 21. března, byl r. 1925 zaveden vedle islámského lu-
nárního kalendáře také národní kalendář sluneční. Jeho letopočty vy-
cházejí rovněž od roku 622.

N Á B O Ž E N S K É S V Á T K Y
A V Ý Z N A M N É D N Y

1. muharram – islámský Nový rok.

10. muharram – pro šíity bolestný den vzpomínky na Husajnovu smrt
u Kerbelá (680). V sunnitských obcích na tento den připadá do-
brovolný půst '*ášúrá*'. Někteří zbožní muslimové se postí celých
prvních deset dní muharramu.

safar – poslední středa v safaru (persky *áchir-e čahár-e šamba*) je v ně-
kterých asijských zemích postním dnem, spjatým se vzpomínkou
na Muhammadův poslední wudú'. Doprovázejí ji některé lidové
(i magické) obyčeje.

12. rabi^c al-awwal – *mawlid* nebo *mawlúd*, tj. narozeniny Proroka Mu-
hammadova, slavené v jeho úmrtí den. Radostné oslavy tohoto
svátku se přes určitý odpor konzervativních kruhů rozvíjely od

12.–13. století, zvláště v arabských zemích a Turecku. Rozšířily se po celém muslimském světě a daly vznik rozsáhlé lidové oslavné slovesnosti. Indiští muslimové tento svátek nazývají *bará wafát*.

27. radžab – den *mi^crádže*, Muhammadovy noční pouti do nebes. Připomíná se četbou legend o této podivuhodné cestě. Podobně jako u mawlidu inspirovalo i toto téma bohatou lidovou slovesnost ve všech částech islámského světa, někdy jako podstatná složka zlatého fondu některých literatur (např. svahilské ve východní Africe).

– některé mystické řády tráví noc na první pátek v radžabu mimořádnou zbožností (*lajlat ar-raghá'ib*).

15. ša^cbán – „noc prominutí“ (*lajlat al-bará'a*, persky *šáb-e barát*, v Indonésii *kanduri bu*, javánsky *ruah*. Je to den či noc modliteb za mrtvé, vyznačuje se řadou místních obyčejů.

ramadán – celý postní měsíc je výjimečný a vyznačuje se zvýšenou zbožností.

27. ramadán – *lajlat al-qadr* (44:3–4), noc, kdy prý Bůh předurčuje osudy všech na následující rok. Arabové si tuto noc připomínají vážnou zbožností, zatímco indiští muslimové ji spíše oslavují veselím.

1. šawwál – „malý svátek“ (*al-^cid as-saghír*, turecky *küçük bairam*, svahilsky *idi ndogo* atd.) nebo „svátek ukončení půstu“ (*^cid al-fitr*; turecky *şeker bairam*, doslova „cukrový“ atd.). Je to nejradostnější svátek roku. Oslavy trvají 2–3 dny. Lidé si dávají dárky, navštěvují se, pokud možno oblékají se do nových šatů. Navštěvují se také hroby příbuzných. Je to také čas k zaplacení almužny zakátu chudým. Východoafričtí muslimové tradičně tento svátek pokládají za počátek nového roku a měsíc šawwál nazývají svahilsky *mfunguo mosi* „první otevření, uvolnění“.

10. dhú-l-hidždža – „velký“ nebo „obětní“ svátek (*al-^cid al-kabír*; *^cid al-adhá*, *^cid al-qurbán*; turecky *büyük bairam* nebo *kurban bairam*; v Indii *baqar ^cid*; v západní Africe *tabaski*; ve východní Africe *idi kubwa*). Slaví se v den, kdy při pouti v Mekce poutníci obětují ovci nebo jiné zvíře. Stejně si při této příležitosti počínají muslimové po celém světě. Oslavy svátku trvají až tři dny.

18. dhú-l-hidždža – šiitský svátek *ghadír*. Připomíná údajné jmenování Alího Muhammadovým nástupcem u jezírka mezi Mekkou a Medínou. Je spjat s šiitskými lidovými zvyky.

K příznačným rysům muslimských písemných i ústních projevů patří hojné, do značné míry standardizované užívání chvalořečných formulí. Každý závažnější projev začíná basmalou: *Bismi'lláhi 'r-rahmání 'r-rahím* „Ve jménu Boha, milosrdného, slitovného“.

Za jménem Božím následuje vždy eulogický přístavek *ta^cálá* „On je Vznesený“, *^cazza wa džalla* „Vznesený a Mocný“ apod.

Jméno Prorokovo doprovází stereotypní eulogická formule: *sallá 'lláhu ^calajhi wa sallam* „ať mu Bůh žehná a dá mu mír“. Vzhledem k hojnému výskytu se může v písmu vyjadřovat zavedenou zkratkou, tiskárny ji mají nezřídka připravenou jako hotový štoček. Za jmény ostatních proroků následuje prostší *^calajhi 's-salám* „Mír s ním“. U Prorokových druhů se užívá chvalořeči *radija 'lláhu ^canhu* „ať v něm Bůh má zalíbení“. V případě Alího bývají eulogie bohatší: *karrama 'lláhu wadžhahu* nebo *nawwara 'lláhu wadžhahu* „ať Bůh poctí (nebo osvíti) jeho tvář“ apod.

Tyto chvalořečné přístavky působí na nepřivklého čtenáře nutně monotónně. V citacích z muslimských pramenů uváděných v této knize byly zčásti ponechány pro zachování koloritu originálu, zčásti vypuštěny v zájmu plynulosti textu.

Arabské slovo *masdžid* je převzato z aramejštiny, nebo utvořeno samostatně ze slovesného základu *sadžada* „padat na tvář (před Bohem)“. Vyskytuje se již v Koránu. Pro označení velké mešity určené k pátečním společným modlitbám se později ujal termín *džámi^c*, původně adjektivní přívlastek „shromažďující“. Naopak malá místnost vyhrazená a udržovaná v čistotě pro modlitbu, jaké se dnes zřizují třeba na letištích nebo při menších úradech nebo závodech, po případě část místnosti oddělená za tím účelem zástěnou apod., se nazývá prostě *musallá* „modlitebna“.

Architektura, bohatství a styl vybavení masdžidů a džámi^ců se liší podle míst a epoch. Lze rozlišit výrazné slohy, například: maghribský,

egyptský mamlúcký, osmanský, indický mogulský a mnoho dalších, až po pozoruhodné moderní betonové stavby, uchováující a s citem a často velkým zdarem rozvíjející tradiční estetické prvky.

Nejdůležitější vnější příslušenství tvoří minaret (*mi'dhana*, *manára*, v severní Africe též *sawma^{ca}*), odkud muezzin volá k modlitbě, nádvoří, hygienická zařízení. Mnoho významných mešit zahrnuje hrobku zakladatele nebo významné osobnosti (zpravidla pod kopulí), dále také knihovnu, hodiny apod. U některých je zřízena rovněž náboženská škola, *madrasa*.

Do mešity je třeba vcházet bez obuvi v náležitém oblečení. Ženy mají mít zahaleny i vlasy. Podlaha je pokryta koberci, v chudších modlitebnách rohožemi. Hlavní vnitřní vybavení tvoří *mihráb*, tj. výklenek označující qiblu. Po jeho straně je *minbar*, kazatelna pro páteční kázání, chutbu. Ve větších mešitách bývá ještě nízké dřevěné podium (*dikka*), odkud muezzin volá k modlitbě bezprostředně před jejím započítím (tzv. *iqáma*). Všechno vnitřní vybavení je poměrně jednoduché, protože jedinou bohoslužbou v islámu (mimo poutní obřady v Mekce) je modlitba.

Vybavení zahrnuje někdy ještě dřevěné, bohatě vyřezávané a vykládané stojany na Korán a skříně na rukopisy a tisky této zjevené Knihy, popřípadě na různé relikvie vztahující se k Muhammadovi nebo jiným prorockým či světeckým osobnostem. Vnitřní výzdobu mešity tvoří zpravidla kaligraficky vytesávané nebo malované citace koránských veršů, velké kaligrafické nápisy Alláh a Muhammad a v sunnitských mešitách nezdávka také jména čtyř pravověrných chalífů.

D U C H O V E N S T V O

Islám nezná církev, svátosti ani formální instituci kněžství nebo mnišství. Přesto koránský text z doby před Muhammadovým střetnutím s křesťany v Nedžránu hovoří o tomto stavu vlídně.

... a zjistíš, že lidé, kteří jsou největšími přáteli věřících, jsou ti, kdož říkají: „Jsmé křesťané!“ A je to proto, že jsou mezi nimi kněží a mniši a že nejsou pýchou naplněni.

(5:82)

Také další koránský výrok o křesťanském mnišství (57:27) byl pů-

vodně vykládán v příznivém smyslu, později však převládá čistě záporný, odmítavý názor. Vrcholu dosahuje v nekanonickém, ale tím neméně často citovaném hadíthu: V islámu nemá mnišství (popř. kněžský stav vůbec) místa.

Rozhodné principiální odmítání jakéhokoliv „prostředníka“ mezi člověkem a Bohem patří sice ke stěžejním zásadám učení islámu, živé formy náboženského života, zvláště mystické *taríqy*, je však zřetelně obcházely. I v dnešních muslimských společnostech nalezneme širší škálu postojů od odmítání duchovenstva (např. Libye), přes úctu k náboženským vzdělavcům (např. v Egyptě k teologům a právníkům z univerzity al-Azhar) až po požadavky vedoucí úlohy duchovenstva ve státě (Mawdúdí, Chomejní).

Ze samotné povahy islámu vyplývá, že některé funkce související s věroukou, bohoslužbou, právem a vzděláním nutně vykonávají činitelé, které lze shrnout pod volně chápané záhlaví duchovenstva. Jejich označení, postavení i vnější znaky (turban, dlouhý plášť apod.) se dosti liší podle jednotlivých míst rozsáhlého islámského světa.

Označení *šejch*, vlastně „starší, ctihodný muž“, je natolik obecné, že sice může označovat duchovní, ale zároveň i hodnostáře mimo duchovní sféru, senátory, náčelníky apod. V minulosti byl používán i vysoký honorifický titul *šejch al-islám*. V Osmanské říši vysoký islámský představitel s tímto titulem měl důstojné postavení u dvora a vydával fetvy s nejvyšší právní platností. Tento úřad šejcha islámu (turecky *seyhülislam*) byl zrušen kemalovskou revolucí v letech 1922–24.

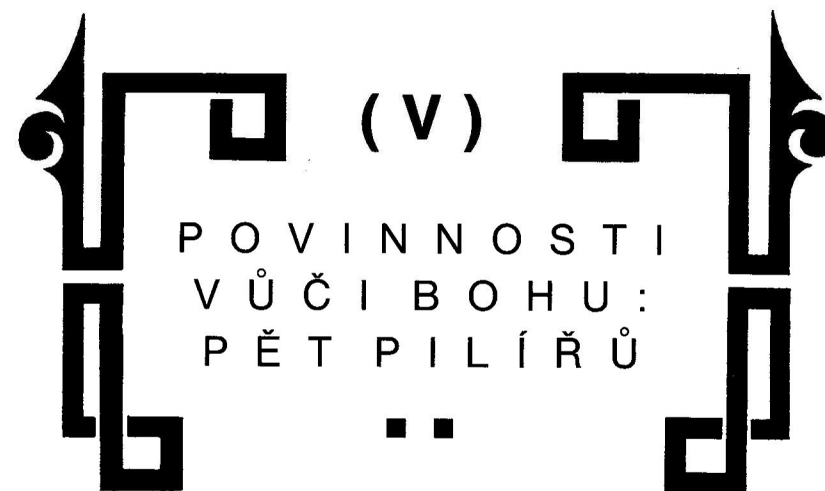
Nejobecnější označení duchovních vychází z jejich statutu vzdělavců, kvalifikovaných znalců náboženského učení *‘ulamá’*, popřípadě zejména práva – *fuqahá’*. *‘Ulamá’* (sg. *‘alim* nebo *‘alim*) jsou teologicky i právnícky vzdělaní muži, kteří usměrňují duchovně lid. Mohou působit jako soukromí, nezávislí odborníci nebo jako placení zaměstnanci náboženských škol nebo státu.

V různých částech islámského světa se v obdobném významu rozšířilo původně velmi mnohoznačné slovo *mawlá* „pán“ a jeho další formy: *múljá* (zvláště v severní Africe a o světcích), *mawlawí*, *mevlevi*, *mullá* nebo *mollá* (v Íránu a Indii).

Termín *imám* („předák“, odpovídá latinskému *antistes*) označuje v nejobecnějším významu váženého věřícího, který stojí v čele při společné modlitbě. V mešitách zpravidla působí *imám* najatý příslušnou obcí, aby tuto funkci vykonával. Ve zvláště čestném významu přiznávají

kořenit návazné falešné jasnovidecké, šarlatánské a magické praktiky (Šaltút aj.).

Dobré příklady přehodnocení přináší Balić. Anděly chápe jako existující mimo čas a prostor, pověřené úkolem uchovávat řád vesmíru, s vědomím, že věda tyto síly nazývá jinak. Zatímco andělé jsou teocentričtí, džinové jsou antropocentričtí, neodlučitelni od lidské existence. Jsou to v moderních termínech lokalizované přírodní síly, ideje nebo jevy, včetně halucinací, obsesí a falešných představ, jimiž se dnes zabývá psychiatrie, psychologie a psychoanalýza. (Takovýto výklad podporuje i jazyková skutečnost: duševně chorým říkají Arabové už od předislámských dob *madžnún*, etymologicky vlastně „posedlý džiny“.) Nemají nic společného s islámskou vlastní věroukou a transcendencí.

ŠIROKOU, VŠE ZAHRNUJÍCÍ PŘEDSTAVU BOHEM určeného řádu člení muslimští právníci do tematických okruhů vztahů člověka k Bohu (*ʿibádát*) a vzájemných vztahů mezi lidmi (*mu-ʿámalát*). Ve vztazích *ʿibádát* jde převážně o náboženské povinnosti v užším slova smyslu, o vlastní kult. Zásadní význam zde má pět povinností, které muslimské učení souhrnně označuje za pět sloupů nebo pilířů náboženství – *arkán ad-dín*. V souladu s tradicí se dodnes pokládají za nejpodstatnější znaky příslušnosti k islámu. Tvoří je: vyznání víry (*šaháda*), modlitba (*salát*), náboženská daň (*zakát*), půst v měsíci ramadánu (*sawm*) a pouť do Mekky (*hadždž*).

Prorok řekl: Islám se zakládá na pěti prvcích: vyznání víry, to znamená dosvědčení, že není božstva kromě Boha a že Muhammad je Jeho Posel, konání modlitby, placení zakátu, půstu v měsíci ramadánu a pouti do Mekky.

ze sbírky Buchářího

V právnických knihách se celý okruh *ʿibádát* zpravidla probírá hned na počátku a jednotlivým „pilířovým“ povinnostem jsou věnovány samostatné rozsáhlé kapitoly. Namísto obsahu víry, který je předmětem teologie, právní kompendia však rozebírají zpravidla nejprve pojem rituální čistoty *tahára*. Dále pak následují *salát*, *zakát*, *sawm* a *hadždž*. Navíc se do tohoto souboru často připojuje ještě svatý boj (*džihád*).

Termín znamená „svědectví“ nebo „dosvědčení“, v moderní arabštině také „vysvědčení“ nebo „certifikát“; ve specifickém náboženském významu pak „vyznání víry“. Islámská šaháda zní: *Ašhadu an lá iláha illá 'lláh wa Muhammadan rasúlu 'lláh.* „Vyznávám, že není božstva kromě Boha a Muhammad je posel Boží.“

Toto krátké vyznání svou první částí řadí islám k monotheistickým náboženstvím a dále poukazuje na Muhammadovo prorocké poslání, čímž zahrnuje víru ve zjevený Korán. Chce-li se nevěřící stát muslimem, musí pronést šahádu. V současné praxi konvertita šahádu pronáší zpravidla před významným islámským činitelem, jakým je například šejch al-Azharu, muslimský státník nebo místní hodnostář. Stačí však pronést šahádu před dvěma svědky a pořídit úřední zápis. Při tom je samozřejmě důležitá upřímnost a poctivost záměru.

Tento pilíř má několik stránek. Za prvé, osoba, která pronáší šahádu, bude Bohem vyslyšena a odměněna jenom tehdy, jestliže chápe pravdu tohoto výroku a opakuje jej s porozuměním a opravdovou upřímností. Pokud by šahádu vyslovoval pokrytec, věřící pevně jinak, nebude u Boha pokládán za věřícího a nebude ani uchráněn trestu na onom světě. Ještě horší než takovéto skryté pokrytectví je odporné novotaření (*bid'á*)...

z knihy KITÁB USÚL AD-DÍN (O základech náboženství) Abdalqáhira al-Baghádáthi (z. 1037)

Povinnost vyznávat víru plní příslušník muslimské obce při každodenních modlitbách, které šahádu vždy obsahují jako výraznou část. V širším smyslu vyznává svou víru též tím, že za ni bojuje a je připraven položit za ni i život. V takovém případě je s úctou připomínán jako *šahíd*, mučedník či padlý hrdina, etymologicky doslova „svědek“. (Stejnou řeckou etymologii má církevně latinské *martyr*, užívané o křesťanských mučednících.) V moderní době se uctívým *šahíd*, pl. *šuhadá'*, označují všichni, kdo položí život za ušlechtilou věc, například v národně osvobozené boji.

Bohatě strukturovaný obsah víry (*ímán*), k níž se muslim hlásí a kterou v plnosti předpokládá šaháda, není již věcí právní vědy, ale dogmatické teologie.

Islám přikládá velkou závažnost čistotě, jejíž pojetí islámští právníci (podobně jako Mojžíšův Leviticus) rozebírají zevrubně až do drobných podrobností. Jde o čistotu tělesnou, morální a rituální v jediném celku. Muhammad ji podle hodnověrného hadíthu označoval za polovinu víry. Tahára není sice jedním z pilířů, tvoří však důležitý předpoklad platnosti modlitby a hadždže.

Opakem čistoty je poskvrnění, které se z teologického pohledu dělí na hmotné a mentální, a z pohledu práva, prakticky závažnějšího, na věcné a náboženské, nebo na těžké (*džanába*) a lehké (*hadath*). K těžkému znečištění dochází jakýmkoliv pohlavním stykem a vůbec vyměšováním spermatu, u ženy je působí také menstruace a šestinedělí.

Á'íša řekla: „Prorok – ať mu Bůh žehná a dá mu mír – se mi opíral o klín, přestože jsem měla měsíčky, a potom přednášel Korán. Já zas, přestože jsem měla měsíčky, jsem Poslu Božímü čechrala vlasy.“

ze sbírky Buchářiho (Islámské právo je zde méně přísné než starozákonní očistovací řády – srv. Lv 15:19)

Lehké znečištění přivodí dotyk nečisté věci (*nadžis*, opak od „čistého“ *táhir*). Takovéto nečisté, poskvřňující věci jsou víno a lihoviny, nečistá zvířata (vepři, psi), zdechliny (*majta*; každé zvíře, které nebylo náležitě usmrceno, mimo ryby a hmyz), krev, hnis, zvratky a výkaly (ale nikoli slzy, pot nebo hlen) a mléko nejedlých zvířat. Některé právní školy tento výčet poněkud pozměňují. Například podle Abú Hanífy lihoviny nejsou nadžis. Šíité naopak k výčtu přidávají mrtvá lidská těla a nevěřící. Obecně platí, že člověk se znečišťuje také konáním potřeby, spánkem, omdlením, dotykem osoby opačného pohlaví a dotykem pohlavních orgánů.

Ve stavu lehkého znečištění není věřícím dovoleno se modlit, konat *tawáf* kolem Ka^cby a dotýkat se Koránu. Ve stavu džanáby není přípustné ani se zdržovat v mešitě nebo přednášet Korán.

Stav znečištění se odstraňuje očistným omytím, které je podle závažnosti poskvrnění rovněž dvojího druhu. Velké znečištění odstraní jen *ghusl*, tj. úplné vykoupání nebo omytí celého těla s vypláchnutím úst a nozder. *Hadath* lze odstranit částečným omytím (*wudu'*, *tawaddu'*). Očišťování se opírá přímo o autoritu koránského textu.

Vy, kteří věříte! Když se chystáte k modlitbě, umyjte si obličej své i ruce

své až k loktům a otřete si hlavy své a nohy své až ke kotníkům! A jste-li potřísněni, očistěte se! Jste-li nemocni nebo na cestách či přišel-li někdo z vás ze záchodu anebo jste měli styk s ženami – a nenaleznete-li vodu – omývejte se dobrým jemným pískem a otřete si jím obličej své i ruce své; Bůh vám nechce působit žádné nesnáze, nýbrž vás chce očistit a dovršit tak dobrodiní Svě vůči vám – snad mu budete vděčni!

(5.6)

V praxi jsou mešity vybaveny umývárny, aby si věřící před modlitbou mohl umýt tvář, hlavu, ruce i nohy. Postup wudu se v podrobnostech liší podle předpisů jednotlivých právních škol a muslim se mu naučí jako pevnému životnímu návyku.

Voda platí za čistou a očišťující, jde-li o vodu tekoucí, anebo – v jiných případech – pokud se nezměnila její barva, chuť a vůně. Podle konkrétních podmínek právníci vypracovali další složitá pravidla.

Očištění je přípustné, provádí-li se čistou vodou, to jest dešťovou, pramenitou, studniční, říční nebo mořskou. Také tehdy, jestliže se voda pozmění v některých vnějších vlastnostech přidáním například prachu, šafránu, sody, mýdla, nebo jestliže nějaký čas stála v nádobě. Nikoli však vodou, která změnila svou povahu množstvím napadaného listí nebo jiné látky, silné nebo hojně do té míry, že převládne. Nikoli také vodou pozměněnou vařením jako sirupem, octem, růžovou vodou, vývarem nebo omáčkou. Ne také malým množstvím vody, do níž spadla nějaká nečistota, nejde-li o kaluž po prudkých deštích. Velkým množstvím vody je však možné se očistit i tehdy, je-li trochu znečištěna. Velké množství se určí tak, že nečistá strana se nerozvíří, nabereme-li z čisté strany. Malé množství je takové, že se rozvíří všechna tekutina. Vodní jímka musí být tedy velká alespoň desetkrát deset loktů a hluboká tak, že bahno ze dna nelze vybrat rukou. Pak se rovná vodě tekoucí, což je voda, jež může odplavit stéblo.

Abu Bakr Effendí (19. století), z příručky pro jihoafrické muslimy

Když není po ruce voda, jako například v poušti, anebo při poraněních, kdy by voda mohla uškodit, provádí se podle koránského pokynu očista jemným pískem nebo prachem (*tajammum*). Věřící si jím zpravidla jen krátce přetře obličej a pak ruce až po loket.

Očista se nemá omezovat jen na fyzickou stránku, ale musí jí předcházet zbožné předsevzetí (*nija*) a doprovázet ji myšlenky na Boha. Podle teologického výkladu tak má jít zároveň o očistu srdce a ducha.

كيفية الوضوء

٢- أتمضمض ثلاثاً

٦- أمتع ربيع الرأس ٧- أمتع أذني مرة ٨- اغسل رجلي مع الكعبين

— ٦ —

Jak se omývat před modlitbou. Z knížky islámské výchovy pro arabské žáky.

Modlitba (*salát*; persky a turecky *namáz*) představuje hlavní, každodenní kultovní povinnost muslima a vedle obřadů hadždže vlastně jedinou závaznou podobu islámské bohoslužby. Jako pokorný, čistě bohabojný projev nemůže být spojována se snahou vyprosit si od Boha cokoliv jiného než správné vedení. Prosebnou modlitbu, bližší křesťanskému pojetí, islám označuje termínem *du^čá'*. Ta je projevem čistě soukromým a není vázána žádnými předpisy. Zvláštní případy soukromé zbožnosti, tj. další modlitby nad závaznou normu (*wird, hizb, dhikr* aj.), byly po staletí upravovány předpisy mystických řádů a bratrstev. Závaznou povinnost vůči Bohu představuje pouze modlitba *salát*, kterou je třeba vykonávat podle tradice a bez ohledu na místo a národnost věřících vždy jen v arabštině. V této kapitole se budeme zabývat pouze tímto významným pilířem islámu.

V Koránu se sice o modlitbě *salát* hovoří nejednou, a to v různých souvislostech, její charakteristická podoba se však ustavila a uchovala především tradicí, vycházející z praxe Muhammadovy obce, později kodifikované právníky. Náležitosti modlitby tvoří velmi podstatnou část celé soustavy *čibádát*. Jsou přísně závazné pro každého muslima, který dosáhl dospělosti (*báligh*) a je duševně zdravý (*čáqil*). Pro nemocné se počítá jednak se snazší variantou pohybů podle zdravotního stavu, jednak s dočasným prominutím povinnosti za pozdější náhradu (*qadá'*) po uzdravení.

Modlitba je platná jenom tehdy, jsou-li splněny stanovené podmínky (*šurút*): čistota těla, čistota místa a šatu, náležité oděnění, zaujetí správného modlitebního směru, znalost modlitebních časů a zbožné předsevzetí.

Pojem čistoty – *tahára* – byl již vyložen. Modlitbu věřící koná zásadně bez obuvi a jeho šat se pokládá za čistý, když nepřišel do styku s ničím poskvrňujícím. Také místo platí za čisté, je-li suché a neposkvrněné. Modlitbu není nutné konat v mešitě, kde jsou tyto podmínky samozřejmě zabezpečeny, ale je možné modlit se i v bytě nebo kdekoli jinde. V moderní době jsou továrny, kanceláře, letiště i jiná veřejná místa zpravidla vybaveny modlitebnami se zvýšeným prahem, který věřící překračuje vždy již vyzutý. Často se také používá modlitebních koberečků, modláků (*sadžžáda*) v ustálené velikosti klečící postavy,

na nichž bývá zobrazen modlitební výklenek (*mihráb*). K témuž účelu lze také použít rohože nebo čisté látky.

Náležitým oděním se rozumí zakrytí stydkých míst (*šatr al-čawra*). Stydkými místy je u mužů vše mezi pupkem a koleny. Ženy musí mít zakryto celé tělo kromě obličeje a rukou od zápěstí. Tímto předpisem je vlastně dána i norma, nakolik má žena chodit zahalena před cizími muži. Má mít vždy zakryty vlasy; závoj přes obličej však klasické právní normy nevyžadují a mnoho moderních muslimských autorů zdůrazňuje, že jde o škodlivý zvyk z doby úpadku.

Důležitou podmínku představuje požadavek být při modlitbě obrácen směrem k Mekce (*istiqbál al-qibla*). Zatímco židé se modlí ve směru k Jeruzalému a ezejci a některé staré křesťanské skupiny se modlili směrem k východu, Muhammad asi sedmáct měsíců po hidžře změnil modlitební směr (*qibla*) z dřívější orientace k Jeruzalému na směr k Mekce, podle tradice v duchu praxe Ibráhímovy. Směr k Mekce je v mešitách vyznačen výklenkem, nazývaným *mihráb*. Při cestách měl vždy pro určení správného modlitebního směru velký význam kompas, jemuž se podle této funkce v islámských jazycích dostalo někdy i jména (persky *qible-namá*).

Modlitební časy (*awqát, mawáqít*) jsou sice naznačovány již v Koránu, nicméně přesný počet denních modliteb a jejich časové určení byly zřejmě závazně stanoveny až za pravověrných chalífů. Podle sunnitských právních škol je věřící povinen modlit se pětkrát denně. První je modlitba za úsvitu (*salát al-fadžr, salát as-subh*), v poledne následuje *salát az-zuhr*, odpoledne uprostřed mezi polednem a západem slunce *salát al-časr*; při západu slunce *salát al-maghrib* a v noci po vyhasnutí posledních červánků *salát al-čišá'*. Časem modlitby se rozumí doba od chvíle, kdy nastala povinnost, až do chvíle, kdy začíná povinnost modlitby následující. Jestliže věřící modlitbu ve stanoveném čase zanedbá, je povinen ji dodatečně nahradit (*qadá'*). Počátek modlitebního času oznamuje muezzin voláním *adhánu*. V moderní době je *adhán* vysílán také rozhlasem a televizí. Modlitební časy jsou podle astronomických propočtů sestaveny do kalendářních tabulek, jež jsou běžně k dispozici v mešitách i na trhu. Denní tisk islámských zemí publikuje průběžně pokyny o modlitebních časech na daný den. Před ranní modlitbou *fadžr* uvádí někdy ještě předsunutý čas před úsvitem pro další modlitbu *salát aš-šurúq*.

Voláním v modlitbě se islám odlišil od znamení dávaných rohy, dře-

věnými nástroji nebo zvony v jiných náboženských pospolitostech. Prvním muezzinem ustavil Prorok v Mečině věrného černocho Bilála. Adhán v klasickém pojetí volá muezzin z ochozu minaretu. Dnes se často používá moderních ampliůnů a dosti často i nahrávky namísto přímého, autentického volání. Hlasově kultivované, melodicky vytríbené volání adhánu patří neodmyslitelně ke koloritu měst islámského Východu.

Alláhu akbar (4 ×). Ašhadu an lá iláha illá 'lláh (2 ×). Ašhadu anna Muhammanan rasúlu 'lláh (2 ×). Hajja 'ala 's-salát (2 ×). Hajja 'ala 'l-faláh (2 ×). Alláhu akbar (2 ×). Lá iláha illá 'lláh (1 ×).

Bůh je převeliký. Vyznávám, že není božstva kromě Boha. Vyznávám, že Muhammad je posel Boží. Vzhůru k modlitbě! Vzhůru k blahodárnému činu! Bůh je převeliký. Není božstva kromě Boha.

Při ranním adhánu se přidává ještě *As-salát chajrun mina 'n-nawm* „Modlitba je lepší než spánek“. Šíité přidávají po vyznání Muhammdovy profecie ještě eulogii Alího: „Vyznávám, že kníže věřících Alí je přítel Boží“. A dodávají také: *Hajja 'alá chajri 'l-'amal!* „Vzhůru k nejlepšímu dílu!“

Adhán vyvolaný z minaretu se pak opakuje ještě uvnitř mešity bezprostředně před započítím modlitby. Věřící, kteří se přišli modlit do džámi'cu nebo mešity, se seřadí do řad tváří k Mekce, muži vpředu, ženy buď ve zvláštní části nebo vzadu. Před mihrábem stojí imám, který kolektivní modlitbu řídí.

Vlastní modlitba se skládá ze dvou částí: povinného *fardu* a zvyklostní *sunny*. Obě části zní stejně. V džámi'cu se fard modlí všichni společně, sunnu každý sám pro sebe. Modlitba tvoří jednotu duchovního obsahu a tělesných pohybů. Jednotlivé právní školy se v podrobnostech poněkud odlišují. Pohybová skladba sestává ze stání, sklonění s dlaněmi u kolen, opětovného napřímení, padnutí na tvář tj. prostrace (*sudžúd*), a posezu klečmo na patách s rukama na stehnech (*džulús*), po němž následuje další prostrace. Celá část od sklonění po druhý *sudžúd* se nazývá *rak'ca*. Modlitbě musí bezprostředně předcházet předsevzetí (*níja*), při němž věřící vyslovuje v duchu záměr vykonat modlitbu a předeem určí i počet *rak'c*.

Podle hanafijské školy věřící zahajuje modlitbu ve vzpřímeném postoji s palci za ušima *takbírem*: *Alláhu akbar!* Od této chvíle se ocitá ve stavu zasvěcení (*ihrám*) a musí se již plně soustředit jen na modlitbu.

Jak se modlit. Z knížky islámské výchovy pro arabské žáky.

Kdyby se otočil, promluvil apod., modlitba by ztratila platnost. Dále pak se složenými rukama před tělem pronáší formule chvály Boží a přechází k recitaci Fátihy. V mešitě Fátiha zaznívá nahlas, kolektivně. Následují další, libovolné recitace z Koránu. Při sklonění věřící znovu chvalořečí Bohu, při opětovném vzpřímení pronáší větu „Bůh slyší toho, kdo ho chválí“.

Následuje pokleknutí a prostrace, při níž se věřící dvakrát dotkne čelem země. Při každém sklonění opakuje Alláhu akbar a chvalořečení. Počet rak^c fardu a sunny se liší podle jednotlivých právních škol; nejkratší bývá u ranní modlitby (po dvou rak^cách), u modlitby maghrib činí fard tři rak^cy, u ostatních čtyři. V závěrečné části modlitby v pozici džulús věřící znovu chválí Boha a připojuje také slova chvály Proroka a vyznání víry. Zcela na závěr se obrací ke spoluvěřícím napravo a pak nalevo s pozdravem: *As-salámu ^calajkum wa-rahmatu 'lláh* „Mír s vámi a milosrdenství Boží“. Tím končí stav ihrámu a celá modlitba. (Tento úkon připomíná katolické mešní pozdravení pokoje.)

Modlitba žen se v některých gestech liší, například namísto palců za ušima kladou ruce na prsa. Nemocní a mrzáci mohou celou modlitbu konat podle svého stavu vsedě nebo vleže.

Podrobné právní předpisy počítají s možností zkrácených variant modlitby na cestách (modlitba cestujícího *salát al-musáfir* zkrácená jen na dvě rak^cy nebo spojující dvě denní modlitby v jedinou) nebo ve válce (modlitba strachu *salát al-chawf*, kdy se vojáci mohou modlit střídavě).

Abduláh ibn Umar řekl: Zúčastnil jsem se s Prorokem tažení v Nedždu. Když jsme narazili na nepřitele, seřadili jsme se do bojového útvaru. V té chvíli Posel Boží povstal, aby řídil modlitbu. Někteří z nás se modlili spolu s ním, zatímco druzí stáli ostražitě tvář tvář proti nepříteli. Posel Boží a ti, kdo se modlili s ním, vykonali jednu rak^cu se dvěma prostracemi a potom se tato celá skupina postavila na místa těch, kteří se dosud nemodlili. S těmi rovněž se Prorok pomodlil jednu rak^cu s dvojitým padnutím na tvář a se závěrečným pozdravem. Potom věřící vstali a ještě se jednotlivě pomodlili jednu rak^cu se dvěma prostracemi.

ze sbírky Buchářiho

Kromě pěti denních modliteb byly již za Muhammadova života oblíbeným projevem zbožnosti další, dobrovolné modlitby, konané podle určitých zvyklostí v noci nebo ráno. Pozdější právní literatura tu rozlišuje několik typů, mimo jiné podle toho, zda počet rak^c je sudý nebo lichý.

Zvláštní význam má páteční polední modlitba *salát al-džum^ca*. Věřící se ji modlí společně v džámi^cu, účastní se povinně všichni dospělí zdraví muži. Napřed se každý pomodlí dvě rak^cy sunny, potom vystoupí na kazatelnu (*minbar*) kazatel (*chatíb*) a pronese kázání (*chutba*) o dvou částech. První obsahuje náboženské, právní a etické úvahy a ponaučení, proložené citacemi z Koránu, druhá chvalořečí Bohu, Proroku, jeho rodu, druhům a následovníkům. V závěru bývá vyslovena prosba za hlavu státu a celou obec. Po *chutbě* je zopakován *adhán* a potom se věřící, seřazení za imámem, pomodlí dvě rak^cy fardu. Páteční modlitba byla a zůstává i významnou politickou událostí. V muslimských zemích se dnes *chutba* a modlitba z významného džámi^cu každý pátek přenášejí televizí. Političtí představitelé dbají na to, aby se jí příležitostně na veřejnosti účastnili.

Páteční modlitbu připomíná modlitba o obou svátcích (*salát al-^ci-dajn*), tj. o velkém svátku v měsíci dhú-l-hidždža a malém svátku na závěr ramadánu. Nepředchází ji *adhán*. Koná se zpravidla ve sváteční den ráno ve shromáždění věřících, podle možnosti na volném prostranství. Skládá se ze dvou rak^c, po nichž následuje *chutba*.

Zvláštní místo v liturgických zvyklostech má pohřební modlitba *salát al-džanáza*, která vlastně není modlitbou pilířového typu, ale prosbou za zesnulého. Celá se koná vestoje pod širým nebem. Tělo zesnulého v truhle je umístěno tak, aby pravou rukou směřovalo ke qible. U zesnulého stojí imám, dále v řadách účastníci pohřbu. Imám pronese níju a celkem čtyřikrát *takbír* (tj. zvolání *Alláhu akbar!*) s pozdviženými rukama, s dlaněmi obrácenými vzhůru. Při prvním *takbíru* recituje Fátihu, při druhém chvály Proroka, dále pronáší *du^cá'* za zesnulého a *du^cá'* za účastníky obřadu. Na závěr se všichni zdraví pozdravením pokoje.

Bože, promiň našim živým a našim zesnulým, těm, kdo jsou přítomni, i kdo jsou nepřítomni, mladým z nás i starým, mužům i ženám. Bože, těm z nás, jimž dopřáváš života, dopřej žít v islámu, a těm, jimž dáváš umřít, dej umřít v islámu. Bože, nezbavuj nás jeho odměny a nestíhej nás. Opuť mu, Bože, a buď mu milostivý, uchovej jej a promiň mu, vyzdvihni jeho hrob a rozšíř mu vstupní cestu, omyj jej vodou a sněhem a vyleč a očišť jej od chyb, tak jako se bílá látka očisťuje od nedokonalostí.

z lidových modlitebních příruček

Běžným projevem úcty k zesnulým je recitace Fátihy s rukama mírně pozvednutými, dlaněmi obrácenými vzhůru. Tak třeba prokazují

i muslimští státníci úctu před hroby neznámého vojína apod. Jiným, kolektivním pietním projevem je veřejná modlitba za nepřítomné, *salát al-ghá'ib*, na příklad za padlé účastníky palestinského lidového povstání.

Klasické islámské právo zná celou řadu zvláštních modlitebních obřadů, konaných navyklym způsobem při mimořádných příležitostech. Takovými jsou například modlitba za déšť, modlitba při zatmění slunce nebo měsíce, modlitba při toužebném přání (*salát al-hádža*), modlitba před prosbou o dobré vnučnutí, nebo noční modlitba s přestávkami (*salát at-taráwih*), kterou se věřící mohou modlit v ramadánových nocích.

Zatímco evropský sociologický přístup k islámské modlitbě, představující tak výraznou součást životního rytmu a soudržnosti muslimské obce, zdůrazňuje sociálně integrační funkci tohoto prominentního pilíře náboženství, muslimská tradice klade důraz spíše na očistnou funkci pro jednotlivce.

Modlitba je jako proud svěží vody, plynoucí přede dveřmi každého z nás. Pětkrát denně se do ní noří. Myslíte, že pak ještě zbude něco z jeho nečistoty?

Hadith uvádějí Málík a Ibn Hanbal, v poněkud delším znění Buchári

Náležitě vykonávání je důležitou podmínkou blaha na onom světě.

Nejprve bude zvažováno, jak se člověk modlil. Je-li výsledek příznivý, dosáhl blaženství, ne-li, je ztracen.

Hadith uvádějí Nasá'í, Tirmidhi a Ibn Hanbal

Modlitba je také chápána jako důvěrný rozhovor s Bohem, který nesmí být nijak rušen. Tento přístup s velkým úsilím o vnitřní intenzitu prožitku široce rozvinula mystika.

Z filosofických hledisek rozlišuje Ibn Síná v krátké stati o modlitbě nezbytnou tělesnou kázeň a pokoru jako vnější stránku modlitby a vzhlížení k Bohu se srdcem a duší očištěnými od přání hmotného světa jako její význam vnitřní. Ghazzálí zase zdůrazňuje, že modlitba nabývá plného smyslu teprve účastí srdce, porozuměním, velebící úctou, hlubokou vážností, nadějí a pokorou. Modlitba by měla člověka odvést od zlých činů, jinak se naopak Bohu odcizí. Pokora vyjádřená prostrací připomíná člověku jeho vlastní konečnost.

Obličejem se dotýkáš toho nejnižšího: prachu. Když ses tak sám ponížil,

věz, že se kladeš na patřičné místo a žes přiložil správně větve zpátky ke kmeni, neboť z prachu jsi byl stvořen a v prach se navrátíš.

z Ghazzálího právního traktátu KITÁB AL-WADŽÍZ (Krátká kniha)

Novodobé interpretace muslimských myslitelů zdůrazňují roli modlitby jako prvku kázně i prvku svobody. Poukazují i na její společenský jednotící význam. Výrazné místo dává modlitbě ve svém systému rekonstrukce náboženského myšlení islámu Muhammad Iqbál:

Islám uznává velmi závažný fakt lidské psychologie, totiž vstoup a pokles moci jednat svobodně, a snaží se uchovat moc svobodného jednání jako trvalý a nezmenšený faktor v životě ego. Časové rozvržení denních modliteb, které podle Koránu obnovují samostatnost ego tím, že je přivádějí k úzkému doteku s nejzazším zdrojem života a svobody, má za účel zachránit ego od mechanizujících účinků spánku a zaměstnání. Modlitba je únikem ego od mechanická k svobodě...

Filosofie, podle Iqbála, představuje intelektuální pohled nazírající skutečnost na dálku, systémově, zatímco náboženství s ní hledá užší kontakt. V tomto směru může dosahovat i důvěrného naplnění, a to právě v modlitbě.

Modlitbu je třeba pokládat za nutný doplněk intelektuální činnosti pozorovatele přírody. Vědecké pozorování přírody nám umožňuje úzký kontakt s projevy skutečnosti a tak zaostřuje naši vnitřní vnímavost pro hlubší pohled... Modlitba, ať individuální nebo ve skupině, je výrazem vnitřní touhy člověka po odpovědi ve velebném mlčení vesmíru. Je to jedinečný objevný proces, při němž se pátrající ego samo potvrzuje ve chvíli popření sebe sama a tak odhaluje svou vlastní hodnotu a oprávnění vlastní role jako dynamického činitele v životě vesmíru.

MUHAMMAD IQBÁL: REKONSTRUKCE...

Praktičtěji zaměřený Balić ukazuje spíše na stránku společenskou.

Spontánní modlitby – děkovné, velebící a krátké vroucí projevy – odpovídají vnitřní potřebě člověka. Povinná modlitba (*salát*) naproti tomu plní individuální i společenské úkoly: posiluje společenské vědomí, prosazuje smysl pro kázeň a podněcuje k duševní i tělesné čistotě. Islámské povinné modlitby obsahují i prvky tělesné výchovy a branného utužení...

Arabština při modlitbě je prvkem univerzálnosti islámu. Všude ve světě se muslimové modlí jediným, týmž způsobem. Islámská povinná modlitba je tak i prvkem mezinárodního sepětí.

SMAIL BALIĆ: VOLÁNÍ Z MINARETU